

Ks. TADEUSZ WALACHOWICZ

NOWA ORGANIZACJA KOŚCIOŁA RZYMSKOKATOLICKIEGO W POLSCE 1992 ROKU*

Papież Jan Paweł II bullą *Totus Tuus Poloniae Populus* z 25 III 1992 r. dokonał reorganizacji diecezji i prowincji Kościoła Rzymskokatolickiego w Polsce; utworzył nowe diecezje i metropolie, potwierdził już istniejące, określił granice wszystkich diecezji i ich przynależność metropolitarną. Zanim bliżej zapoznamy się z jej postanowieniami, wypada spojrzeć na sprawę organizacji kościelnej z pewnej perspektywy, uwzględniając zwłaszcza warunki historyczne Kościoła w Polsce i zalecenia w tej materii Soboru Watykańskiego II.

I. UWAGI HISTORYCZNE

Od początku swego istnienia Kościół przywiązywał dużą wagę do organizacji terytorialnej uważając, iż wierni zamieszkujący określone terytorium winni tworzyć własną wspólnotę. W nazewnictwie kościelnym diecezja stanowi część Ludu Bożego, powierzona pasterskiej pieczy biskupa, wspomaganego przez prezbiterium (kapłanów) tak, by "trwając przy swoim pasterzu i przez niego zjednoczona [...] tworzyła Kościół partykularny, w którym prawdziwie jest obecny i działa jeden, święty, katolicki i apostołski Kościół Chrystusa". Warto zwrócić uwagę, iż takiej nazwy na określenie jednostki terytorialnej Kościoła użył już Sobór Konstantynopolski I w 381 r., choć jej upowszechnienie w całym Kościele Zachodnim nastąpiło dopiero w XIII stuleciu³.

Zespoły Kościołów partykularnych tworzą prowincje i regiony kościelne oraz Kościoły partykularne danego kraju czy pewnego terytorium z odpowiedzialnością dla nich Konferencją Biskupów. Prowincja kościelna (*provincia ecclesiastica*), zwana też metropolią, to terytorium łączące kilka (przynajmniej dwie) sąsiadujących ze sobą diecezji, na czele których stoi arcybiskup metropolita. Przy tworzeniu prowincji kościelnych chodzi zwykle o dwa cele: rozwijanie

* W tytule niniejszego artykułu nie mógł być użyty termin "organizacja regionalna", gdyż w obowiązującym kodeksie kanonicznym termin "region" ma swoiste znaczenie prawne.

Bulla Jana Pawła II *Totus Tuus Poloniae Populus* nie została jeszcze w całości ogłoszona drukiem. Jej część dyspozycyjną przekazują odnośne dekrety Nuncjusza Apostolskiego w Polsce, arcybiskupa Józefa Kowalczyka, które omawiamy w niniejszym artykule.

Codex Iuris Canonice auctoritate Ioannis Pauli PP II promulgatus — Kodeks prawa kanonicznego, Przekład polski zatwierdzony przez konferencję Episkopatu Polski, Poznań 1984, kan. 369. Kodeks został ogłoszony przez Jana Pawła II w Watykanie dnia 25 I 1983 r. Konstytucją Apostolską *Sacrae Disciplinae Leges* z mocą obowiązującą od I Niedzieli Adwentu 1983 r. W dalszych rozważaniach cytuję powyższe wydawnictwo, Podając jedynie numer kanonów.

H. Rybczyński, *Diecezja*, w: *Encyklopedia Katolicka*, t. III, Lublin 1979, kol. 1307 -1309.

duszpasterstwa poprzez wspólne działanie w zespole diecezji oraz zacieśnienie kontaktów między sąsiadującymi ze sobą biskupami. Diecezje wchodzące w skład metropolii (w stosunku do metropolii sufragalne) zachowują jednak swą niezależność, ich biskup jest prawdziwym ordynariuszem, a więzy prawne, łączące diecezje z metropolią, są ściśle określone (kan. 436, 1419, 1438).

Stając dzisiaj wobec nowej organizacji kościelnej w Polsce wypada wspomnieć, że pierwsza polska organizacja metropolitalna w Polsce sięga roku tysięcznego, kiedy to u grobu św. Wojciecha w Gnieźnie spotkali się z cesarzem Ottonem III i władcą polskim, późniejszym królem polskim Bolesławem Chrobrym, legaci papieża Sylwestra II. Wtedy właśnie ogłoszona została pierwsza polska metropolia w Gnieźnie z diecezjami sufragalnymi - Kołobrzegiem, Krakowem i Wrocławiem. Istniejąca stolica biskupia w Poznaniu pozostała poza tą metropolią, będąc bezpośrednio zależną od Stolicy Apostolskiej.

Ważnym etapem na drodze rozwoju struktury organizacyjnej Kościoła w Polsce była działalność legata papieskiego Idziego z Tusculum, która zaowocowała w 1124 r., za czasów Bolesława Krzywoustego, ustanowieniem nowych biskupstw dla Pomorza i ziemi lubuskiej.

W 1375 r. uprawnienia metropolitalne uzyskało założone w 1367 r. arcybiskupstwo halickie, przeniesione w 1414 r. do Lwowa. Nowa metropolia objęła nowe biskupstwa - Przemyśl, Chełm, Włodzimierz, Kamieniec, Kijów i Seret w Mołdawii. Do metropolii gnieźnieńskiej doszły nowe biskupstwa na ziemiach litewskich - Wilno i Miedniki. Wobec istnienia teraz na ziemiach polskich dwóch metropolii, arcybiskup Mikołaj Trąba podjął w Rzymie starania, uwieńczone w 1418 r. uzyskaniem dla metropolitów gnieźnieńskich godności prymasowskiej; od 1515 r. przysługiwały im także uprawnienia legata urodzonego (*legatus natus*).

Pomijając inne szczegóły, zwróćmy uwagę - już w bliższych czasach - na bullę Piusa VII *Ex imposita* z 30 VI 1818 r., dotyczącą diecezji w Królestwie Polskim i drugą bullę circumskrypcyjną tegoż papieża *De salute animarum* z 16 VII 1821 r., dotyczącą tych terenów, które wówczas podlegały królowi pruskiemu. W materii powiązań metropolitalnych ta ostatnia bulla ustanawiała wieczystą unię równorzędną personalną między archidiecezją gnieźnieńską a Kościołem poznańskim, podniesionym do rzędu archidiecezji, w osobie jednego arcybiskupa dla obu archidiecezji⁹.

W XX w. szczególnie ważne okazały się postanowienia bulli papieża Piusa XI *Vixdum Poloniae unitas* z 28 X 1925 r., nawiązującej do art. 26 Konkordatu z Polską z 10 II 1925 r. i dostosowującej granice diecezji i metropolii do granic odrodzonego w 1918 r. państwa polskiego oraz bulli Pawła VI *Episcoporum Poloniae coetus* z 28 VI 1972 r. Bulla Pawła VI normalizowała stosunki kościel-

⁴T. Pawluk, *Piławo kanoniczne według Kodeksu Jana Pawła II*, t. II - *Lud Boży, jego nauczanie i uświęcanie*, Olsztyn 1986, s. 203.

⁵J. Nowacki, *Dzieje Archidiecezji Poznańskiej*, t. II - *Archidiecezja Poznańska w granicach historycznych jej terytorium*, Poznań 1964, s. 1 - 7.

⁶Por. I. Subera, *Historia źródeł i nauki prawa kanonicznego*, Warszawa 1977, s. 127.

⁷Z. Sułkowski, *Siruktura organizacji diecezjalnej Kościoła Polskiego w wiekach średnich*, w: *Księga 1000-lecia Katolicyzmu w Polsce*, Lublin 1969, s. 77.

⁸T. Włodarczyk, *Konkordaty - zarys historii ze szczególnym uwzględnieniem XX w.*, Warszawa 1974, s. 114-

⁹J. Nowacki, *Dzieje*, t. II, s. 115.

¹⁰T. Włodarczyk, *Konkordaty*, s. 277.

ne na tzw. Ziemiach Odzyskanych w 1945 r., tworzyła formalne diecezje (Opole, Gorzów Wlkp., Szczecin—Kamień Pomorski) i ustanawiała odpowiednie związki metropolitalne na terenie Polski w jej obecnych granicach. Diecezje wschodnie, przedzielone granicą z ZSRR, pozostawały w dotychczasowym kształcie¹¹.

II. MOTYWY ROZPOCZĘCIA PRAC NAD NOWĄ ORGANIZACJĄ KOŚCIELNĄ

Zanim przedstawimy nową organizację kościelną w Polsce, wypada powiedzieć kilka słów o motywach, jakie towarzyszyły podjęciu prac w tym zakresie. Przedstawia je zwięźle *List pasterski Episkopatu Polski*, przyjęty na 253 Konferencji Plenarnej Episkopatu Polski w Warszawie w dniach 11 -12 III 1992 r., zapowiadający nową organizację administracji kościelnej w Polsce oraz wydany specjalnie, w związku z ustanowieniem nowej organizacji kościelnej, *List Jana Pawła II do Kościoła w Polsce*, skierowany na ręce Episkopatu pod przewodnictwem Ks. Kardynała Józefa Glempa, Przewodniczącego Konferencji Biskupów i Prymasa Polski, a zaczynający się od słów: *Polonia cepit habere episcopum*¹². Oba te dokumenty dają najpierw tło historyczne, ukazujące rozwój organizacji diecezjalnej Kościoła - i to w związku i w zależności od warunków politycznych, w jakich wypadało czy wypada Kościołowi działać. Papież, wychodząc od cytatu ze znanych *Annales Bohemienses* i czyniąc z niego pierwsze słowa swojego przesłania, nawiązuje do postaci biskupa Jordana i zjazdu gnieźnieńskiego, podkreślając, iż "Okoliczności, że owa podstawowa organizacja hierarchiczna Kościoła w Polsce nastąpiła stosunkowo rychło po chrzcie Mieszka, świadczy o tym, że państwo Piastów rozwijało się i konsolidowało, wchodząc w organizm ówczesnej Europy". I obecnie, gdy uświadamiamy sobie nasze stare związki z Europą, trzeba o tym pamiętać, "gdy na fundamentach tamtej podstawowej struktury dokonują się nowe przeobrażenia...". Jest rzeczą oczywistą, że dokonywanie zmian organizacyjnych w Kościele jest wypełnieniem podstawowego zadania ewangelizacyjnego, jakie Chrystus zlecił Kościołowi, gdy mówił do Apostołów: "Idźcie więc i nauczajcie wszystkie narody, udzielając im chrztu w imię Ojca i Syna i Ducha Świętego" (Mt 28, 19). W tworzeniu diecezji chodzi o to, by biskup - następca Apostołów - był bliżej wiernych i łatwiej mógł do nich trafić z orędziem Ewangelii.

Podkreślić wypada dalej, iż w decyzjach tych znajduje swój wyraz nauka Soboru Watykańskiego II. Jak powszechnie wiadomo, Sobór ten miał charakter wybitnie duszpasterski, koncentrując swe rozważania na prawdzie o Kościele. W jego dorobku jest pełny komentarz do życia Kościoła w chwili obecnej i podstawowe wyjaśnienie przeprowadzanych zmian. I tak, piszą biskupi, uczy Sobór w *Dekrecie o pasterskich zadaniach biskupów w Kościele*: "... aby zależnie od wymagań dobra dusz co prędzej doszło w sposób rozsądny do odpowiedniej rewizji" terytorium kościelnego (n. 22)¹³. W tymże samym miejscu Ojcowie

¹¹*Acta Apostolica; Sedis ((AAS) 1972, nr 10, s. 657 o59.*

¹²Oba wspomniane dokumenty dotarły do diecezji i parafii w formie druków ulotnych. Przedrukowały je też Prasa. List Episkopatu Polski - zob. Słowo Powszechne 1992, nr 43 (13351); List Jana Pawła II do Kościoła w Polsce - zob. Przegląd Katolicki 1992, nr 8 (375), s. 1, 14.

¹³**Dekret soborowy Christus Dominus** z 28 X 1965 r., w: *Sobór Watykański II - Konstytucje. Dekrety. Deklaracje*, tekst łacińsko-polski, Poznań 1968, s. 354 - 399.

Soboru zwracają uwagę na zapewnienie w diecezjach możliwości skutecznego działania biskupom; chodzi o to, by możliwie najlepiej służyli oni zbawieniu ludu Bożego. W tym kontekście istnieje potrzeba należytego rozgraniczenia terytorialnego diecezji, a także racjonalnego rozmieszczenia kleru i podziału zasobów materialnych poszczególnych Kościołów. Wspomniana tu rewizja terytorium kościelnego będzie w jednym kraju wymagała podziału dotychczasowych diecezji dużych, a w innym połączenia czy zespolenia terenów, a także wyznaczenia odpowiednich miejsc na nowe stolice biskupie, bądź zorganizowania dotychczasowych struktur terytorialnych wedle nowych założeń - zwłaszcza gdy chodzi o diecezje, w skład których wchodzi większe miasta.

Dekret o pasterskich zadaniach biskupów podaje też wytyczne, jakich należy się trzymać przy rewizji granic diecezji. Należy najpierw zapewnić każdej z nich jedność organiczną co do osób, stanowisk oraz instytucji na wzór dobrze funkcjonującego organizmu; w nowej zupełnie diecezji będzie to zadaniem jej nowego ordynariusza. Przy określeniu granic diecezji winien być uwzględniony różnorodny skład ludu Bożego; trzeba się starać, by w miarę możliwości zachować grupy demograficzne jako jedną całość wraz z cywilnymi urzędami i instytucjami społecznymi, tworzącymi jego organiczną strukturę - każda diecezja powinna być w swojej rozciągłości zwarta (n. 23, p. 1).

Jeśli chodzi o stosunek biskup - diecezjanie, warto zacytować fragment tegoż dekretu: "Zasięg terytorium diecezjalnego oraz liczba jego mieszkańców winny być w ogólności takie, by z jednej strony biskup, choćby miał do pomocy innych, mógł osobiście spełniać funkcje biskupie i przeprowadzać odpowiednio wizytacje pasterskie, kierować należycie i uzgadniać wszystkie dzieła apostolskie w diecezji, poznać przede wszystkim swoich kapłanów, a także zakonników i świeckich, mających jakiś współdział w poczynaniach diecezjalnych. Z drugiej zaś strony trzeba stworzyć dostateczne i odpowiednie do działania pole, na którym by zarówno biskup, jak i duchowni mogli wyteżać owocnie wszystkie swoje siły w posłudze świętej, mając przed oczyma potrzeby całego Kościoła" (n. 23, p. 2). Z kolei Sobór poświęca uwagę zagwarantowaniu każdej diecezji wystarczającej liczby duchownych, uwzględniając także potrzeby duchowe wiernych innego obrządku, jeśli tacy mieszkają na jej terenie, bądź tworzą w niej grupy (parafie) obcojęzyczne (n. 23, p. 3). Wreszcie określa, do kogo należy przygotowanie zmian diecezji i ostateczna decyzja - Konferencja Biskupów omawia te sprawy dla swego terytorium z możliwością powołania nawet specjalnej Komisji biskupiej i po wysłuchaniu opinii zainteresowanych biskupów przedstawia swe plany i życzenia Stolicy Apostolskiej, do której należy ostateczna decyzja i wydanie odpowiednich aktów prawnych (n. 24).

Do poruszonych wyżej spraw wraca *Dekret* jeszcze w numerach 39 - 41, dotyczących rozgraniczenia prowincji kościelnych i tworzenia okręgów kościelnych. Podkreśla ponownie, iż rozgraniczenia diecezji i prowincji kościelnych wymaga dobro dusz (*animarum bonurri*) dla lepszego apostołatu i ułatwienia kontaktów między biskupami, a także między biskupami a władzami świeckimi (n. 39). Z tego względu należy odpowiednio zbadać zasięg prowincji kościelnych i dokonać reorganizacji, pamiętając iż diecezje powinny należeć do określonej dla nich metropolii (n. 40). Przy wytyczaniu granic

nowych metropolii obowiązują te same zasady, jak przy tworzeniu diecezji (omówiliśmy je wyżej): plany należy przedłożyć do rozstrzygnięcia Stolicy Apostolskiej (n. 41).

Dla całości tła przygotowawczego dodajmy, że Kościół w Polsce od dawna oczekiwał zmian organizacyjnych na szczeblu diecezjalnym i prowincjonalnym. Nawiązywał do tego Jan Paweł II w czasie wizyt biskupów polskich w Rzymie, podczas swojej ostatniej pielgrzymki do Polski i przy innych okazjach. Nowe granice Polski powojennej podzieliły diecezje i uniemożliwiły niekiedy więź metropolitalną. Za zmianami granic i innym usytuowaniem stolic biskupich przemawiały też zmiany w polskim życiu społecznym i gospodarczym.

III. DOTYCHCZASOWY KSZTAŁT ORGANIZACJI KOŚCIELNEJ W POLSCE

Jak wyglądała organizacja kościelna w Polsce na szczeblu diecezjalnym i metropolitalnym w przeddzień bulli *Totus Tuus Poloniae Populus*? Skrócowa odpowiedź na to pytanie wydaje się bardzo celowa. Struktura ta obejmowała 26 diecezji i archidiecezji oraz jedną administraturę apostolską w Lubaczowie (administratura apostolska oznacza teren kościelny na ogół w prawie kanonicznym zrównany z diecezją, który jednak z pewnych względów, np. politycznych, nie może być określony jako diecezja). Trzeba przypomnieć, że do czerwca 1991 r. istniały na terenie Polski jeszcze dwie administratury: jedna obejmowała tereny Białostoczczyzny z siedzibą w Białymstoku, druga zaś tereny nadbużańskie z siedzibą w Drohiczynie - obie te administratury Jan Paweł II, biorąc pod uwagę sprzyjające okoliczności kościelne po stronie polskiej i z drugiej strony granicy, ustanowił diecezjami podczas ostatniej, czwartej pielgrzymki do Polski¹⁴. Na terenie Polski istniały następujące metropolie: Gniezno, Kraków, Poznań, Warszawa, Wrocław oraz z dawnej organizacji kościelnej sięgały tu Lwów i Wilno (razem 7 metropolii). Metropolię Gnieźnieńską tworzyły: archidiecezja gnieźnieńska, diecezje chełmińska (ze stolicą w Pelplinie), gdańska, koszalińsko-kołobrzeska, szczecińsko-kamieńska i wrocławska. Metropolię krakowską tworzyły: archidiecezja krakowska, diecezje częstochowska, katowicka, kielecka i tarnowska. Poznań stanowił sam dla siebie metropolię, bez diecezji sufragalnych. Metropolia warszawska obejmowała: archidiecezję warszawską i 6 diecezji sufragalnych: lubelską, łódzką, Płocką, sandomiersko-radomską, siedlecką i warmińską (ze stolicą w Olsztynie). Do metropolii wrocławskiej należała: archidiecezja wrocławska i 2 diecezje sufragalne gorzowska i opolska. Wspomniana metropolia lwowska obejmowała archidiecezję lwowską oraz diecezje sufragalne w Łucku i Przemyślu. Metropolię wileńską tworzyły: archidiecezja wileńska oraz sufraganie w Łomży i Pińsku (z pozostałego polskiego terytorium metropolii lwowskiej i wileńskiej utworzono właśnie administratury apostolskie w Białymstoku, Drohiczynie i Lubaczowie)¹⁵.

G. Kalwarczyk, *Kościół w Polsce przed nowym podziałem administracyjnym*, Przegląd Katolicki 1992, nr 3

¹⁵ Ibidem, s. 5 i n.

IV. OKOLICZNOŚCI OGŁOSZENIA NOWEJ ORGANIZACJI KOŚCIELNEJ

Po tych wstępnych uwagach wypada przejść do omówienia nowej organizacji kościelnej, jaka powstała na ziemiach polskich mocą decyzji Jana Pawła II, zawartych w bulli *Totus Tuus Poloniae Populus* z 25 III 1992 r.

Zaznaczmy najpierw, iż w wigilię uroczystości Zwiastowania Pańskiego, 24 III 1992 r., zebrała się w Gnieźnie, na Wzgórzu Lecha, w prymasowskiej bazylice archikatedralnej, przy sarkofagu św. Wojciecha - Biskupa i Męczennika, uznawanego powszechnie za patrona ładu moralnego w Kościele polskim, Konferencja Episkopatu Polski. Obecny na Konferencji nuncjusz apostolski w Polsce, arcybiskup Józef Kowalczyk, zapoznał biskupów polskich z bullą Jana Pawła II, ustanawiającą na terenie Rzeczypospolitej Polskiej nową strukturę diecezjalną i metropolitalną. Równocześnie zapowiedziano, że ten akt Stolicy Apostolskiej przedstawiony zostanie publicznie nazajutrz w samą uroczystość Zwiastowania Pańskiego na specjalnej Konferencji prasowej dla dziennikarzy, jaką zorganizuje Biuro Prasowe Episkopatu Polski w siedzibie Sekretariatu Episkopatu w Warszawie. W dniu tym, równocześnie w Stolicy Apostolskiej i w Polsce, ogłoszona została nowa organizacja kościelna w Polsce.

Otwierając konferencję prasową, sekretarz generalny Episkopatu Polski, arcybiskup Bronisław Dąbrowski, nazwał bullę papieską szczególnym darem Jana Pawła II dla swej Ojczyzny. Zwrócił też uwagę, iż związek papieża z Polską podkreślają szczególnie wyraźnie pierwsze słowa bulli - wszak *totus tuus* to dewiza biskupia, kardynalska i papieska Jana Pawła II. Bullę omówił arcybiskup-metropolita poznański Jerzy Stroba i wraz z trzema innymi biskupami - Alojzym Orszulikiem, Janem Srutwą i Józefem Zycińskim - odpowiadał na pytania. Dziennikarze dowiedzieli się, że te tak ważne decyzje podjęte zostały po długich studiach i przygotowaniach; poprzedzone zostały konsultacjami między Stolicą Apostolską a hierarchią Kościoła Katolickiego w Polsce, przy wybitnym udziale Nuncjusza Apostolskiego w Polsce, oraz rozmowami z władzami Polski, którym też został oficjalnie wręczony tekst bulli papieskiej¹⁶. Trzeba tu zaraz dodać, że w stolicach "starych" diecezji i archidiecezji w tym samym dniu odbyły się zebrania (kongregacje) dziekanów, na których przedstawiono zebranym postanowienia bulli. W stolicach nowych diecezji, również tego samego dnia, nowo mianowani ordynariusze przejęli kanonicznie władzę. Nie mający jeszcze sakry biskupiej, zostali zobowiązani przyjąć święcenia biskupie do 29 VI 1992 r.¹⁷

V STRUKTURA KOŚCIOŁA W POLSCE W 1992 R.

Przedstawmy teraz nową strukturę Kościoła w Polsce, ustanowioną wzmiankowaną już bullą *Totus Tuus Poloniae Populus*, a przedstawioną w Komunikacie Nuncjatury Apostolskiej w Polsce N. 2100/92 z 25 III 1992 r.¹⁸

¹⁶ *Słowo Powszechne* 1992, nr 49 (13358), 8.1 i n.

¹⁷ *Ibidem*, nr 50 (13360), s. 1 i n.

¹⁸ Komunikat ten wraz z mapką "Diecezje i Metropolie w Polsce" przedrukowała prasa: *Tygodnik Powszechny* 1992, nr 14 (2230), s. 2; *Przegląd Katolicki* 1992, nr 8 (375), s. 8.

Komunikat informuje o 13 nowych diecezjach. Są one następujące:

1. Diecezja Bielecko-Żywiecka - z wydzielonego terytorium Archidiecezji Krakowskiej i Diecezji Katowickiej;
2. Diecezja Elbląska - z wydzielonego terytorium Diecezji Warmińskiej, Gdańskiej i Chełmińskiej;
3. Diecezja Ełcka - z wydzielonego terytorium Diecezji Warmińskiej i Łomżyńskiej;
4. Diecezja Gliwicka - z wydzielonego terytorium Diecezji Opolskiej, Katowickiej i Częstochowskiej;
5. Diecezja Kaliska - z wydzielonego terytorium Archidiecezji Poznańskiej, Gnieźnieńskiej i Wrocławskiej oraz Diecezji Włocławskiej, Częstochowskiej i Opolskiej;
6. Diecezja Legnicka - z wydzielonego terytorium Archidiecezji Wrocławskiej;
7. Diecezja Łowicka - z wydzielonego terytorium Archidiecezji Warszawskiej, Diecezji Płockiej i Łódzkiej;
8. Diecezja Radomska - z wydzielonego terytorium Diecezji Sandomiersko-Radomskiej;
9. Diecezja Rzeszowska - z wydzielonego terytorium Diecezji Przemyskiej obrządku łacińskiego i Tarnowskiej;
10. Diecezja Sosnowiecka - z wydzielonego terytorium Archidiecezji Krakowskiej, Diecezji Częstochowskiej i Kieleckiej;
11. Diecezja Toruńska - z wydzielonego terytorium Archidiecezji Gnieźnieńskiej i Diecezji Chełmińskiej;
12. Diecezja Warszawsko-Praska - z wydzielonego terytorium Archidiecezji Warszawskiej i Diecezji Płockiej;
13. Diecezja Zamojsko-Lubaczowska - z wydzielonego terytorium Diecezji Lubelskiej i Administratury Apostolskiej w Lubaczowie.

Równocześnie papież dokonał zmian nazw trzech diecezji:

- a) nazwy Diecezji Sandomiersko-Radomskiej na Sandomierską, przyłączając do niej wydzielone terytorium Diecezji Lubelskiej, Przemyskiej obrządku łacińskiego oraz Tarnowskiej;
- b) nazwy Diecezji Chełmińskiej na Pelplińską, przyłączając do niej określone terytorium Archidiecezji Gnieźnieńskiej i Diecezji Koszalińsko-Kołobrzeskiej;
- c) nazwy i stolicy Diecezji Gorzowskiej na Zielonogorsko-Gorzowską, przenosząc jej stolicę do Zielonej Góry.

Wyraźnie też zostały określone granice terytorialne diecezji i jurysdykcja poszczególnych Biskupów obrządku łacińskiego i Biskupa obrządku bizantyńsko-ukraińskiego w aktualnych granicach III Rzeczypospolitej Polskiej.

Z kolei Jan Paweł II nadał nową strukturę pięciu Prowincjom kościelnym, istniejącym w Polsce (Gnieźnieńskiej, Krakowskiej, Poznańskiej, Warszawskiej i Wrocławskiej) i powołał do życia osiem nowych metropolii: Przemyską obrządku łacińskiego, Szczecińsko-Kamieńską, Gdańską, Warmińską, Białostocką, Częstochowską, Katowicką i Lubelską, przydzielając im diecezje sufragalne:

- Metropolii Gnieźnieńskiej - Diecezję Włocławską,
- Metropolii Krakowskiej - Diecezje Kielecką, Tarnowską i Bielsko-Żywiecką,

- Metropolii Poznańskiej - Diecezję Kaliską,
- Metropolii Warszawskiej - Diecezje Warszawsko-Praską, Łowicką, Płocką, Przemyską obrządku bizantyńsko-ukraińskiego, Ordynariat dla wiernych obrządku wschodniego żyjących w Polsce i nie mających własnego Ordynariusza,
- Metropolii Wrocławskiej - Diecezję Legnicką,
- Metropolii Przemyskiej obrządku łacińskiego - Diecezje Zamojsko-Lubaczowską i Rzeszowską,
- Metropolii Szczecinsko-Kamieńskiej - Diecezje Koszalińsko-Kołobrzeską i Zielonogórsko-Gorzowską,
- Metropolii Gdańskiej - Diecezje Pelplińską i Toruńską,
- Metropolii Warmińskiej - Diecezje Elbląską i Ełcką,
- Metropolii Białostockiej - Diecezje Łomżyńską i Drohiczyńską,
- Metropolii Częstochowskiej - Diecezje Radomską i Sosnowiecką,
- Metropolii Katowickiej - Diecezje Opolską i Gliwicką,
- Metropolii Lubelskiej - Diecezje Sandomierską i Siedlecką.

Komunikat przynosi też informacje, iż Diecezję Łódzką Jan Paweł II ustanowił Archidiecezją i to bezpośrednio podległą Stolicy Apostolskiej¹⁹.

W kolejnym punkcie Komunikatu rozwiązane zostają dwie unie. Nie ma odtąd unii "*aequeprincipaliter*" Archidiecezji Gnieźnieńskiej z Poznańską oraz zniesiona zostaje unia "*adpersonam*" Archidiecezji Gnieźnieńskiej i Warszawskiej²⁰.

Ważny jest punkt IV Komunikatu, w którym Jan Paweł II potwierdza ks. Kardynała Józefa Glempa jako Arcybiskupa Metropolity Warszawskiej i postanawia, że tytuł Prymasa Polski pozostaje związany z historycznym dziedzictwem i relikwiami św. Wojciecha w Archidiecezji Gnieźnieńskiej. Ks. Kardynał Józef Glemp, jako kustosz relikwii św. Wojciecha, czczonych w Katedrze Gnieźnieńskiej, będzie nadal nosił tytuł Prymasa Polski.

Punkty V - IX dotyczą decyzji personalnych, w tym zwłaszcza obsady biskupstw²². Dla organizacji kościelnej w aspekcie podjęcia pracy, szczególnie w nowych diecezjach, ważne są postanowienia końcowe Komunikatu. Stwier-

¹⁹ Archidiecezja Łódzka jest więc archidiecezją wyjątą (*archidioecesis exempta*). W przeszłości diecezje takie powstawały zwykle tam, gdzie zaistniała jakaś trudność lub niestosowność w przyłączeniu się do najbliższej prowincji kościelnej. Sobór Watykański II polecił, aby z reguły każda diecezja należała do jakiejś prowincji kościelnej. Przepis ten nie jest jednak bezwzględny. O motywach nadania takiego statusu Archidiecezji Łódzkiej Komunikat nie wspomina. Ordynariusz Łódzki, Arcybiskup Wł. Ziółek, w wywiadzie dla "Słowa Powszechnego" powiedział jedynie: "Wyróżnienie Kościoła Łódzkiego traktujemy przede wszystkim jako wydarzenie, które jest dla nas konkretnym zobowiązaniem [...] jest wielkim impulsem [...] do szczególnej wzmożonej i ofiarnej pracy, aby dzieło ewangelizacji mogło jak najpełniej zaowocować"; Dekret *Christ us Dominus*, n. 40; Kan. 431; Słowo Powszechne 1992, nr 15 (13369), s. 1. Wolno sądzić, iż ze względu na wielkość tej Archidiecezji, a zwłaszcza samej Łodzi, miasto to w przyszłości stanie się stolicą metropolii i nastąpi podział archidiecezji.

²⁰ O unii "*aequeprincipaliter*" między Archidiecezjami Gnieźnieńską i Poznańską zob. wyżej. W okresie powojennym była ona zawieszana *hoc vice* i od 1946 r. faktycznie Metropolie Gnieźnieńska i Warszawska były połączone ze sobą unią personalną (*adpersonam*), tzn. arcybiskup metropolita gnieźnieński był jednocześnie arcybiskupem metropolitą warszawskim. Każdorazowy arcybiskup gnieźnieński i warszawski był więc wtedy metropolitą w stosunku dojednostki diecezji sufragalnych - teren ten obejmował prawie 2/3 obszaru Polski; por. G. Kowalczyk, *Kościół w Polsce*, s. 8.

²¹ Powyższe sformułowania powołują się na historyczne dziedzictwo i relikwie św. Wojciecha w Archidiecezji Gnieźnieńskiej. Prymas Polski nie jest jednak już arcybiskupem gnieźnieńskim, a tytuł Prymasa Polski przysługuje mu odtąd jako kustoszowi relikwii św. Wojciecha w Katedrze Gnieźnieńskiej. Być może, iż to rozdzielenie jest krokiem w kierunku dalszej reorganizacji Konferencji Episkopatu Polski.

²² Zainteresowanych zmianami personalnymi odsyłam do tekstu Komunikatu; zob. przypis 18.

dza się tam najpierw, że kapłani diecezjalni pełniący urząd na terytorium nowo utworzonej diecezji (np. proboszczowie, rektorzy kościołów, wikariusze, katecheci) zostają inkardynowani do tej nowej diecezji *ipso facto* w chwili ogłoszenia niniejszej decyzji . W sytuacjach wyjątkowych można odnieść się do kan. 267 kodeksu prawa kanonicznego (pkt 1). Wszystkim innym kapłanom diecezjalnym i diakonom, inkardynowanym do diecezji macierzystej, zaleca papież inkardynację - zgodnie z przepisami kan. 267 i 268 kodeksu - do nowo utworzonej diecezji, jeśli ich parafia rodzima znajduje się na jej terenie lub przemawiają za tym racje duszpasterskie i organizacyjno-administracyjne (pkt 2). Alumni, uczący się w seminarium diecezji macierzystej winni kierować się tym samym kryterium przy określaniu swej przynależności diecezjalnej (pkt 3). W sprawie własności majątku kościelnego postanowiono, że poszczególne diecezje w nowych granicach stają się - w momencie ogłoszenia tych decyzji - pełnoprawnym właścicielem wszystkich diecezjalnych dóbr kościelnych znajdujących się na ich terenie (pkt 4).

VI. PIERWSZE REFLEKSJE

Za wcześnie jeszcze na ocenę ważności tego faktu, iż na terenie Polski istnieje już nowa organizacja kościelna. Powołanie do życia 13 nowych diecezji i 8 nowych prowincji kościelnych to zmiana nie tylko w dziedzinie administracji, lecz wydarzenie, które wywrze ogromny wpływ na życie Kościoła w Polsce. Wspominaliśmy już o motywach tych decyzji, zwłaszcza w kontekście wymogów soborowych. Biskup-rządca diecezji ma być bliżej swoich wiernych, a diecezje terytorialne mniejsze stworzą szanse lepszej pracy pasterskiej. W nowych diecezjach trzeba będzie stwarzać od podstaw struktury organizacyjne - w większości tych jednostek są budynki odpowiednie na urzędy diecezjalne. Budowanie nowych seminariów duchownych nie jest sprawą pierwszoplanową - raczej chodzić będzie o umocnienie i rozwój ośrodków formacyjnych w metropoliach, zwłaszcza tam, gdzie istnieją wydziały teologiczne.

W mniejszych diecezjach łatwiej będzie o dialog kapłanów z biskupem. Nastąpi także rekonstrukcja Konfederacji Episkopatu, do której należą wszyscy biskupi. Zwiększy się liczba ordynariuszy, których głos ma inny ciężar gatunkowy niż głos biskupów pomocniczych . Nowe społeczności, nowe kościoły partykularne, będą się scalać wokół biskupa i dana im będzie szansa odnowy.

Analiza reorganizacji sieci diecezjalnej i metropolitalnej w Polsce, dokonanej przez Jana Pawła II, prowadzi do innych jeszcze wniosków. Oto najpierw jurysdykcja polskich biskupów-ordynariuszy pokrywa się z obszarem Polski i jej granicami. Władzy kościelnej na terenie Polski nie ma żaden biskup spoza jej granic, z wyjątkiem oczywiście papieża. O nowym podziale diecezji zadecydowały względy duszpasterskie - mniejsze terytorium, podległe misji biskupa i współpracujących z nim kapłanów, pozwoli efektywnie rozwiązywać najważ-

Przez inkardynację (*incardinatio*) rozumiemy włączenie duchownego do kleru (duchowieństwa) danej diecezji. Każdy duchowny musi przynależeć do jakiejś diecezji. Decyzją papieską włączenie duchownego do nowej diecezji następuje *ipso facto*, tzn. z racji pełnienia aktualnie na jej terenie urzędu kościelnego.

A. Boniecki, *Nowe diecezje*, Tygodnik Powszechny 1992, nr 13 (2229), s. 3.

niejsze problemy duszpasterskie i przyczyni się do łatwiejszego budowania wspólnoty Kościoła partykularnego. Wydaje się także, że przy tworzeniu nowych metropolii mniej brano pod uwagę względy dyscyplinarne, bardziej zaś specyfikę regionu i możliwości podejmowania wspólnych inicjatyw pastoralnych. Dowartościowano cały szereg ośrodków kościelnych.

Warty podkreślenia jest także fakt, że Diecezja Przemyska obrządku bizantyńsko-ukraińskiego znalazła się w stołecznej metropolii warszawskiej. Wiadomo powszechnie, że obrządek ten zawdzięcza swe przetrwanie w Polsce jasnemu stanowisku w tej kwestii Prymasów; z drugiej zaś strony podkreślono w ten sposób, że przynależność do obrządku nie jest równoznaczna z przynależnością narodową. Utrzymano oczywiście ogólnokrajowy zasięg jurysdykcji biskupa przemyskiego dla wiernych tego obrządku. Nie powinno dziwić włączenie diecezji obrządku wschodniego do metropolii wchodzącej w skład Kościoła Zachodniego - tak jest też w Kanadzie i Australii .

Przyglądając się wreszcie przesunięciom personalnym zauważyć trzeba, że do nowych diecezji w ramach metropolii przysłani zostali zasadniczo biskupi pomocniczy z dawnych diecezji. Wydaje się, że wpłynie to na jednolity kierunek posługi biskupiej w metropolii i na kontynuację tego, co wytrzymało próbę czasu.

Jest rzeczą oczywistą, że przy zmianach tak szerokich i dogłębnych powstać mogą różne kwestie, wymagające rozwiązywania na bieżąco. Do podejmowania wiążących decyzji uprawnieni są zainteresowani biskupi bądź - gdyby zaszła taka potrzeba - Konferencja Episkopatu. Uprawnienia Stolicy Apostolskiej pozostają oczywiście nienaruszone.

Zakończmy te rozważania takim stwierdzeniem: z perspektywy historii widać jasno, jakie znaczenie dla Kościoła, a pośrednio i dla Państwa, miało ustanowienie pierwszej organizacji kościelnej na ziemiach polskich i przeprowadzone później zmiany. Historia też pokaże doniosłość wprowadzonej obecnie nowej struktury organizacyjnej Kościoła w Polsce, płynącej z ducha Vaticanum II i odczytania potrzeb obecnych czasów.

NEW ORGANIZATION OF THE ROMAN-CATHOLIC CHURCH IN POLAND SINCE 1992

S u m m a r y

The article discusses new principles of territorial division of the Roman-Catholic Church in Poland, introduced by the edict of 25 March 1992 issued by the Pope John Paul II. The article considers a historic background of the previous division and new principles of organization in the light of the recommendations of the II Vatican Council.

²⁵A. Boniecki, *Nowe struktury, nowi biskupi*, Tygodnik Powszechny 1992, nr 12 (2230), s. 2.